

Prof. dr hab. Jerzy Zybert
Instytut Anglistyki
Społeczna Akademia Nauk
Warszawa

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Joanny Junkiert
pt. **Bariery psychologiczne w komunikowaniu ustnym
w języku nierodzimym: ujęcie ekolingwistyczne**

Promotor: prof. dr hab. Stanisław Puppel

1. Struktura, treść i metodologia rozprawy:

Przedstawiona do recenzji rozprawa pani mgr Joanny Junkiert, napisana w języku polskim, w całości liczy 208 stron a jej część ściśle merytoryczna zawarta jest na 198 stronach. Poprzedzona jest Wstępem i podzielona na pięć rozdziałów. Pierwsze cztery rozdziały stanowią teoretyczną część rozprawy natomiast ostatni jest empiryczny. Każdy rozdział ma systematyczne podziały wewnętrzne, z własną numeracją i tytułem oraz konsekwentnie kończy się podsumowaniem. Pozostałe elementy struktury rozprawy to bardzo bogata Bibliografia uwzględniająca wiele źródeł najnowszych, zarówno polskich jak i obcojęzycznych, Załącznik, który przedstawia narzędzie badawcze Doktorantki (kwestionariusz), streszczenie rozprawy w języku angielskim oraz spis tabel i diagramów. Przyjęta struktura rozprawy i jej układ sprawia, że jest ona w pełni przejrzysta.

Rozdział 1 wprowadza problemy dotyczące komunikacji językowej i przedstawia je w ramach badań ekolingwistycznych. Umożliwia to traktowanie języka jako żywego organizmu uczestniczącego w kształtowaniu tożsamości kulturowej człowieka. Autorka podkreśla tutaj nierozłączność powiązań jednostki ze środowiskiem, a ściślej biorąc, zwraca uwagę na wpływ otoczenia na jakość komunikacji językowej.

Rozdział 2 omawia istotne zagadnienia komunikacji interpersonalnej zarówno werbalnej jak i niewerbalnej, a także omawia ważne czynniki psychologiczne i ich wpływ na skuteczność niektórych form komunikacji międzyludzkiej.

Rozdział 3 dotyczy zasadniczych problemów, którymi zajmuje się Doktorantka w swojej rozprawie, mianowicie barier, jakie stają przed interlokutorami w aktach komunikacyjnych. Omówione są trzy rodzaje barier: biologiczne, społeczne i kulturowe w aspektach odnoszących się do komunikowania, a także źródła pojawiania się tych barier na płaszczyźnie werbalnej i niewerbalnej.

Rozdział 4 poświęcony jest dwóm specyficznym barierom psychologicznym często występującym w aktach komunikowania się w języku nierodzimym: są to zjawiska dysonansu kulturowo-językowego i szoku kulturowego. To pierwsze zjawisko przedstawione jest według teorii Festingera, zgodnie z którą jednostka kształtowana jest w swoim środowisku życiowym i zostaje jednocześnie "zaprogramowana" kulturowo. Postawy człowieka wobec wartości innych niż własne są, na ogół, negatywne i najczęściej nieakceptowane. W konsekwencji, różnice interkulturowe bywają źródłem problemów komunikacyjnych a nieznanostwo kultury docelowej i nieumiejętność radzenia sobie z nimi może zaburzać komunikację. Zaistniały dysonans stwarza swoisty dyskomfort psychiczny, znany większości osób uczących się języka obcego i przez nich doświadczany, zwłaszcza w sytuacjach gdy zmuszane są komunikowania się z rodzimymi użytkownikami tego języka.

Rozdział 5 stanowi część empiryczną rozprawy. Doktorantka przedstawia w nim swoje badania zamierzone dla udokumentowania postawionych hipotez a dotyczące wpływu barier, zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych, na efektywność komunikacji w języku obcym. W tym celu przeprowadziła dwa badania w różnych środowiskach imigranckich. W badaniu pierwszym hipotezą było założenie, że pewne bariery komunikacyjne wpływają na jakość komunikacji w różnym stopniu w zależności od języka w jakim się ona odbywa: rodzimym i nierodzimym. Badanie drugie miało wykazać czy płeć i świadomość kulturowa użytkownika języka nierodzimego mają związek z jakością komunikacji w języku obcym, zwłaszcza w przypadku nieznanostwo roli płci użytkownika w obcej kulturze.

Badania powyższe Autorka przeprowadziła metodą sondażową z wykorzystaniem kwestionariusza, za pomocą wywiadu i obserwacji; niektóre wyniki uzyskała za pośrednictwem internetu. Badaniami zostały objęte osoby komunikujące się w języku nierodzimy przebywającymi w nierodzimy środowisku kulturowym.

Ocena rozprawy

Niezwykle cenne jest przedstawienie w rozprawie pojęcia rankingu sił rażenia barier psychologicznych w komunikowaniu – jest to o tyle ważne, że pojęcie to, które dotychczas funkcjonowało tylko w psychologii, zostało tutaj wprowadzone właśnie do badań językoznawczych. Z drugiej strony, pojęcie rankingu umożliwiło Doktorantce postawienie przewodniej hipotezy badawczej, zgodnie z którą bariery komunikacyjne zakłócają komunikację w języku obcym w znacznie większym stopniu niż w języku rodzimym, co w konsekwencji wpływa negatywnie na poziom integracji kulturowej w środowisku obcojęzycznym.

Należy pochwalić p. mgr Joannę Junkiert za niezwykłą drobiazgowość, dociekliwość badawczą i dbałość o szczegóły w przedstawianiu poszczególnych problemów związanych z rozprawą. Całość posiada wiele walorów, z których za najistotniejszy uważam jej innowacyjność – w tym sensie jest pionierska na gruncie polskim. Oczywiście, zauważalne są pewne jej ograniczenia, które dotyczą głównie niezbyt wielkiej populacji osób badanych – nie jest to jednak istotny zarzut, gdyż omawiane tutaj badania miały przede wszystkim charakter jakościowy, nie ilościowy.

Niemniej jednak, w rozprawie odnotowałem pewne mankamenty i niedociągnięcia. Niektóre są natury merytorycznej, lecz w większości formalnej. Np. rozdział czwarty rozpoczyna się od przedstawienia teorii dysonansu poznawczego (ss. 84-87), natomiast nazwisko jej twórcy (Festinger), na którego Doktorantka się powołuje, jest pominięte w końcowej bibliografii – rzecz doprawdy zaskakująca.

Wyliczając bariery psychologiczne w komunikacji wymienia, m.in., temperament (ss.79-80); nie znajduję tam jednak wyjaśnienia w jakim sensie temperament stanowi barierę w komunikacji międzypersonalnej.

Zwracam uwagę, że wbrew temu co twierdzi Doktorantka, Jej badania bynajmniej nie były eksperymentalne – żadnego eksperymentu nie przeprowadziła, a dane, jak już wspomniałem wyżej zebrała za pomocą omówionych narzędzi badawczych. Użycie wyrazu "eksperyment" należy traktować jako pomyłkę (slip of the pen) Poza tym, narzędzia te zostały omówione w podrozdziale "Wyniki badań", w sekcji "Podłoże trudności ..."; szkoda, że nie zostały one wyodrębnione w osobnej sekcji "Narzędzia badawcze", jak to się zwyczajowo czyni w rozprawach doktorskich i pracach magisterskich.

Zdarzają się niekonsekwencje; np. tłumaczenie z angielskiego "communicative competence" bywa "kompetencja komunikacyjna" lub "komunikatywna" nawet na tej samej i kolejnej stronie (s.102, s.103).

Nie pochwalam powoływania się na źródła w sposób pośredni; np. omawiając pojęcia przyswajania i uczenia się języka (acquisition/learning) według teorii Krashena doktorantka odwołuje się do polskiej psycholog Kurcz, podczas gdy prace Krashena są szeroko dostępne w każdej bibliotece anglistycznej.

W tekście można napotkać nieco literówek; np. "... w kontekście relacji pomiędzy komunikacji ... (s.6), czy, "... poziom faktyczny ..." (s.25) – chyba powinno być "fatyczny". Przyznaję, że jest ich niewiele.

Mam natomiast zastrzeżenie odnośnie stosowania czasu gramatycznego przeszłego w odniesieniu do stanu aktualnego; np. już w pierwszym zdaniu Wstępu mamy: "Głównym celem niniejszej dysertacji było ...", a w pierwszym zdaniu następnego akapitu: "Przedstawiony projekt badawczy próbuje ...". Inny przykład: czasowniki w akapicie na s. 8 w zdaniu pierwszym i drugim są w różnych czasach: "przedstawia" i "był". Ta niekonsekwencja powtarza się w tekście wielokrotnie

Wniosek końcowy

Uważam, że recenzowana rozprawa zasługuje na uznanie jej za pracę dojrzałą i wartościową. Autorka zademonstrowała w niej nie tylko bardzo dobrą znajomość podjętej tematyki, ale również dowiodła, że posiada umiejętność adekwatnego

zastosowania posiadanej wiedzy do przeprowadzenia odpowiednich badań, dokonania logicznej analizy pozyskanych materiałów i wyprowadzenia racjonalnych konkluzji. W konsekwencji udowodniła, że zastosowana przez Nią metodologia badawcza jest poprawna a uzyskane wyniki są wiarygodne. Umożliwiło to Jej w pełni zrealizować zamierzone cele. Moje drobne uwagi krytyczne w najmniejszym stopniu nie umniejszają wartości naukowej rozprawy ani mojej wysokiej oceny ogólnej.

Stwierdzam, że dysertacja doktorska pani mgr Joanny Junkiert spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim w aktualnie obowiązujących przepisach. Wobec tego wnoszę o dopuszczenie jej Autorki do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Warszawa, 04.09.2015 r.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Jay Cyber". The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke extending to the right.